

ΟΙ ΝΕΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΘΕΜΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤ. ΠΕΡΙΦ. ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η Εισήγηση
του Καθηγητού
κ. **N. ΚΟΝΣΟΛΑ**

Με ιδιαίτερη επιτυχία οργανώθηκε στην Αθήνα από το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών ειδική Ημερίδα (με αφορμή την συμπλήρωση είκοσι χρόνων λειτουργίας του) με θέμα: Σύγχρονες τάσεις στην Περιφερειακή Ανάπτυξη.

Το Πρόγραμμα περιελάμβανε (κατά σειράν) Εισηγήσεις του Αναπληρωτού Υπουργού Εθνικής Οικονομίας κ. Γ. Ρωμαίου (Ελληνική Περιφερειακή Πολιτική) και του Προέδρου του Ινστιτούτου Καθηγητού κ. Ν.Κόνσολα, (Νέες τάσεις στην Περιφερειακή Ανάπτυξη), του Καθηγητού κ. Η.Σιδηρόπουλου (Ο ρόλος των αστικών κέντρων στην διαμόρφωση των τάσεων της Περιφερειακής Επιστήμης), του Αναπληρ. Καθηγητού κ. Α.Παπαδασκαλόπουλου (Ποσοτική Περιφερειακή Ανάλυση), του Καθηγητού κ. Κωνστ. ΓΕ. Αθανασόπουλου (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση), του Καθηγητού κ. Π.Λουκάκη (Προβλήματα και προοπτικές απασχόλησης των Περιφερειολόγων) και του Δρος κ. Ι.Ψυχάρη (Προβλήματα και προοπτικές του κλάδου των Περιφερειολόγων: ο ρόλος του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων).

Στις εργασίες της Ημερίδας συμμετέχουν Υπουργοί, Καθηγητές, Πτυχιούχοι του Ινστιτούτου, Φοιτητές του Τμήμ. Αστ. και Περιφ. Ανάπτ. κ.ά.

Λόγω της ιδιαίτερης σπουδαιότητάς της δημοσιεύεται εδώ η μία εκ των δύο Εισηγήσεων του Καθηγητού κ. Ν.Κόνσολα, με θέμα: Νέες τάσεις στην Περιφερειακή Ανάπτυξη.

A.

Συμπληρώνονται εφέτος 41 χρόνια αφ' ότου ιδρύθηκε η Διεθνής Επιστημονική Εταιρεία Περιφερειακής Επιστήμης και 36 χρόνια αφ' ότου χορηγήθηκε το πρώτο Διδακτορικό Δίπλωμα στην επιστήμη αυτή, από το Πανεπιστήμιο της Pennsylvania των Ηνωμένων Πολιτειών, με Εποπτεύοντα Καθηγητή τον Walter Isard. Από τότε μέχρι σήμερα η Περιφερειακή Επιστήμη αναπτύσσεται δυναμικά και μελετά τον ζωντανό οργανισμό που λέγεται «περιφέρεια» σε ολόκληρο το πολυσύνθετο πλέγμα των παραμέτρων που τον συν-

θέτουν. Η συνεκτική θεώρηση της περιφέρειας με πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, οικολογικό και πολιτιστικό πρίσμα και η καινοτομική τροφοδότηση της πολιτικής δράσης στην απασχόληση, στην υποδομή, στην κατοικία, στο περιβάλλον και στην ενέργεια με νέες ιδέες και ριζοσπαστικά μέτρα θεμελίωσαν την Περιφερειακή Επιστήμη, οριστικά πια, ως ένα νέο ξεχωριστό κλάδο των Κοινωνικών Επιστημών. Σ' αυτές τις δεκαετίες που πέρασαν κινήθηκε η περιφερειακή έρευνα και πολιτική, με πολλή δεξιοτεχνία και σύνεση, ανάμεσα στην ισότητα και την αποτελεσματικότητα, άλλοτε ξεκινώντας από το εθνικό επίπεδο προς το περιφερειακό και άλλοτε το αντίθετο. Πάντοτε όμως, με σαφείς τάσεις δημιουργίας βιώσιμων συνδυασμών, σκοπών και μέσων για την εναρμόνιση της εθνικής και περιφερειακής πολιτικής.

Μετά τη σύντομη αυτή εισαγωγή θα προσπαθήσω να σκιαγραφήσω τις βασικές τάσεις που επικρατούν σήμερα και σηματοδοτούν το μέλλον της Περιφερειακής Επιστήμης. Αυτές μπορούν να συνοψισθούν στις εξής πέντε:

Α' : Επισήμανση και αντιμετώπιση οικουμενικών προβλημάτων.

Ποιά είναι όμως τα προβλήματα αυτά: Ο Rolf Funk (Funk, R. 1991) τα κατανομάζει εύστοχα: η μόλυνση του περιβάλλοντος, που συνδέεται με την ίδια τη διατήρηση της ζωής, οι πηγές ενέργειας και οι κίνδυνοι που περικλείουν, η πληθυσμιακή έκρηξη στον τρίτο και τον τέταρτο κόσμο, οι επαναστατικές μεταβολές στις επικοινωνίες και την πληροφορική και, τέλος, οι αναστατώσεις που προκαλεί η τεχνολογική πρόοδος στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας, με συνέπεια την αύξηση της ανεργίας.

Τα προβλήματα αυτά αποτελούν μεγάλη πρόκληση για τους Περιφερειολόγους, γιατί αναμφισβήτητα έχουν χωρική διάσταση και αναζητούν σύνθετες, εξειδικευμένες και ολοκληρωμένες λύσεις.

Β' : Άμεσος και συνεχής μετασχηματισμός της γνώσης σε δράση, σε μέτρα πολιτικής.

Ο προσανατολισμός αυτός αποτελεί απάντηση στα πιεστικά προβλήματα που εμφανίζονται στις χωρικές μονάδες, αλλά και ανταπόκριση των κοινωνικών επιστημών στο πεδίο του ανταγωνισμού των διεθνών αγορών.

Γ' : Επέκταση των επιπέδων ανάλυσης στα δύο άκρα: Μελέτη ευρύτερων και μικρότερων χωρικών μονάδων.

Η παγκοσμιοποίηση των αγορών και η θεώρηση των οικονομικών και κοινωνικών μεταβολών στην οικουμενική τους διάσταση επιβάλλουν την αντίστοιχη χωρική ανάλυση. Από την άλλη πλευρά όμως η ασταθής κατάσταση του κοινωνικού περιβάλλοντος και η μόνιμη απειλή ανεπιθύμητων μεταβολών στο φυσικό περιβάλλον, μας υποχρεώνουν να αναλύσουμε και αντιμετωπίσουμε τα προβλήματα του homo socialis στο στενότερο δυνατό χωρικό πλαίσιο: στο χωριό, στη γειτονιά, στο σπίτι, στην οικογένεια.

Δ' : Διερεύνηση και αντιμετώπιση των προβλημάτων της περιφέρειας, ως προβλημάτων «γεωπολιτικής μονάδας».

Ο όρος αυτός εισάγεται από τον Peter Nijkamp (Nijkamp, P. 1994) για να φωτίσει έντονα και ολοκληρωμένα την τάση διάσπασης των κρατών, στην ακραία περίπτωση, ή την τάση αύξησης της αυτονομίας των περιφερειών, στην περίπτωση ομαλής ενεργοποίησης του κοινωνικού μηχανισμού της «περιφερειακής συνείδησης». «Η περιφερειακή ταυτότητα» ενισχύεται παράλληλα με την οικονομική ολοκλήρωση και γι' αυτό παρατηρούμε τη σταθερή πορεία, έστω και αργή, προς την «Ευρώπη των Περιφερειών». Ορισμένοι μάλιστα, όπως ο Riccardo Cappellin (Cappellin R. and Tosi A. 1993) άρχισαν να προβάλλουν την ανάγκη καθιέρωσης «περιφερειακής διπλωματίας» και «περιφερειακών συμμαχιών» υπερβαίνοντας στην πράξη τα αναγνωριζόμενα εθνικά σύνορα.

Ε' : Έρευνα του φαινομένου των «πολυκεντρικών δικτύων» στο χώρο και της συνέργειας που αναπτύσσεται ανάμεσά τους.

Οι νέοι πόλοι και τα δίκτυα και οι πολυδιάστατες σχέσεις τους ευνοούνται από την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και μεταβάλλονται σε ευέλικτα μέσα αντιμετώπισης του ανταγωνισμού και διευκόλυνσης της κινητικότητας των συντελεστών της παραγωγής.

Οι τάσεις αυτές της Περιφερειακής Επιστήμης βρίσκονται, χωρίς αμφιβολία, σε διαρκή διαλεκτική σχέση με την πραγματικότητα που διαμορφώνεται στο χώρο και εμπλουτίζονται από τις σχετικές εμπειρίες. Παράλληλα, όμως, επηρεάζουν καταλυτικά την άσκηση της Περιφερειακής Πολιτικής και προσφέρουν διεξόδους σε δύσκολες καταστάσεις.

Ποιά ήταν όμως η διαδρομή της Περιφερειακής Πολιτικής τις τελευταίες δεκαετίες;

Οι θεωρητικές κατασκευές της ισόρροπης ανάπτυξης και της εξαγωγικής βάσης θεμελιώνουν την πολιτική ενίσχυσης της υποδομής, προσέλκυσης ξένων επενδύσεων και ενίσχυσης των εξαγωγικών επιχειρήσεων. Τα νεοκλασικά και νεο-κεϋνσιανά μοντέλα προωθούν τα κίνητρα για την αύξηση της κινητικότητας των συντελεστών της παραγωγής και την ενδυνάμωση των επενδύσεων στις καθυστερημένες περιφέρειες. Ακολουθεί η επικράτηση του υποδείγματος της ενδογενούς ανάπτυξης (ανάπτυξη εκ των κάτω) με κύριο στόχο πολιτικής την αυτοδύναμη ανάπτυξη, την αποκέντρωση στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Στην ίδια περίοδο εμφανίζονται ισχυρές τάσεις για την υπεράσπιση του υποδείγματος της σωρευτικής αιτιότητας (κέντρου - περιφέρειας) και του υποδείγματος του γεωγραφικού καταμερισμού της εργασίας.

Η δεκαετία του 1980 προβάλλει τη διάχυση της καινοτομίας στο χώρο και τον εξοπλισμό των περιφερειών με προηγμένα συστήματα τηλεπικοινωνιών και τεχνολόγους.

Η δεκαετία που άρχισε, η δεκαετία του '90, διαμορφώνει μία πιο πολύπλοκη στρατηγική, που κύριο συστατικό της είναι η ανάδειξη δυνάμεων συνέργειας ανάμεσα στους παράγοντες που προωθούν την αναπτυξιακή διαδικασία, η οργάνωση δικτύων θεσμικής, κλαδικής και χωρικής μορφής και η συγκρότηση ολοκληρωμένων πακέτων στρατηγικών σχεδίων, που εξυπηρετούν μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αναπτυξιακά σενάρια.

Η νέα αυτή στρατηγική μεταβάλλει τα χαρακτηριστικά της αναπτυξιακής διαδικασίας:

Πρώτο, οι δύο κορυφαίες στρατηγικής σημασίας παραδοχές για τη διαπεριφερειακή κινητικότητα των συντελεστών της παραγωγής, με στόχο την αντιμετώπιση της χαμηλής παραγωγικότητας στις καθυστερημένες περιφέρειες, έχουν υποστεί ισχυρό πλήγμα από τη σύγχρονη οικονομική πραγματικότητα.

Στις δύο αυτές παραδοχές στηρίχθηκε η διαδικασία διάχυσης από τα πολιτικά κέντρα προς την περιφέρεια και σχεδόν ολόκληρο το σύστημα κινήτρων και επιδοτήσεων. Σήμερα, παρατηρείται κινητικότητα του κεφαλαίου και της εργασίας σε διεθνές επίπεδο, μείωση της εθνικής μαζικής παραγωγής και αύξηση της πολυεθνικής και ευέλικτης παραγωγής. Μειώθηκε η σημασία της έλλειψης κεφαλαίων και αυξήθηκε η σημασία της έλλειψης των προϋποθέσεων παραγωγής καινοτομικών προϊόντων στις προβληματικές περιφέρειες και της ανυπαρξίας ειδικευμένων στελεχών και επιχειρηματικότητας.

Οι επιδιωκόμενες οικονομίες κλίμακας για τις επιχειρήσεις που εγκαθίστανται στις προβληματικές περιφέρειες, με αμφίβολη επιτυχία τις περισσότερες φορές, αντικαθίστανται προοδευτικά με τις οικονομίες σκοπού. Δηλαδή, με την οργάνωση ευέλικτων σχημάτων παραγωγής, με προϊόντα για τις νέες χρήσεις που μπορούν να εξελιχθούν, με σύντηξη των περιόδων παραγωγής κ.ά.

Δεύτερο, η στροφή από τη βιομηχανική ανάπτυξη προς την πολυτομεακή ανάπτυξη συνοδεύεται από την κατάργηση των φραγμών στη διακίνηση ανθρώπων και κεφαλαίων και από τη λήψη μέτρων ενίσχυσης νέων, ευρύτερου κλαδικού φάσματος, παραγωγικών πρωτοβουλιών. Οι μεταβολές αυτές βελτιώνουν την ανταγωνιστική θέση των περιφερειών που προσαρμόζονται γρήγορα στα νέα δεδομένα και προωθούν την ίδρυση και επέκταση διαπεριφερειακών και διεθνικών δικτύων παραγωγής και διανομής που αλληλοσυμπληρώνονται σε μία διαδικασία ολοκλήρωσης.

Τέτοια δίκτυα άρχισαν να εμφανίζονται στον ευρωπαϊκό χώρο και να αναπτύσσο-

νται δυναμικά. Αναφέρω τα δίκτυα Cotrao (μεταξύ περιφερειών της Ιταλίας, της Γαλλίας και της Σουδίας), Atlantic Arc (22 περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ακτής του Ατλαντικού), Alpe - Adria (10 περιφέρειες πέντε ευρωπαϊκών χωρών), Four Motors for Europe (4 περιφέρειες της Ιταλίας, Γαλλίας, Γερμανίας και Ισπανίας) κ.ά. Σε κανένα απο τα γνωστά δίκτυα δεν μετέχει ελληνική περιφέρεια, προς το παρόν τουλάχιστον.

Τρίτο, τα παραδοσιακά μέσα της περιφερειακής πολιτικής, όπως είναι η υποδομή, τα γνωστά κίνητρα, οι Ειδικοί Χρηματοδοτικοί Οργανισμοί και άλλα αντικαθίστανται από πολυσύνθετα συστήματα μέσων. Ενδεικτικά αναφέρω τα νέα μέσα της περιφερειακής πολιτικής, όπως είναι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, τα επιχειρηματικά και τεχνολογικά πάρκα, οι υπηρεσίες που εκσυγχρονίζουν την παραγωγική διαδικασία κ.λ. Μπορούν να αναφερθούν ακόμη η περίφημη soft infrastructure, η αξιοποίηση των κοινοτικών πρωτοβουλιών, κυρίως εκείνων που αφορούν τον ανθρώπινο παράγοντα, οι διασυνοριακοί και διαπεριφερειακοί οργανισμοί, τα εξειδικευμένα κίνητρα, οι πολυμερείς αναπτυξιακές συμφωνίες, κ.ά.

Τέταρτο, οι μεταβολές στην περιφερειακή πολιτική έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση της αυτοδυναμίας των περιφερειών και τη μείωση της εξάρτησής τους από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Το γεγονός αυτό δεν ενισχύει μόνο την ενδογενή ανάπτυξη, αλλά και απελευθεώνει δυνάμεις που αναζητούν την οργάνωση παραγωγικών δικτύων μεγάλης αναπτυξιακής σημασίας.

Από τις επισημάνσεις που προηγήθηκαν προκύπτουν ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα για τη Χώρα μας. Συγκεκριμένα:

- Πρώτο, η Ελλάδα δεν πρέπει να εγκαταλείψει τη συστηματική προσπάθεια ολοκλήρωσης των μέτρων της παραδοσιακής περιφερειακής πολιτικής και να στραφεί αποκλειστικά στις νέες τάσεις που αναπτύσσονται στους εταίρους της, γιατί ακόμη οι ελλείψεις στην υποδομή κυρίως είναι τεράστιες και γιατί οι μακροοικονομικές συνθήκες της οικονομίας (country effect) περιορίζουν την ευελιξία της στη διαμόρφωση μιας νέας περιφερειακής πολιτικής.

- Δεύτερο, η χάραξη μιας νέας περιφερειακής αναπτυξιακής πολιτικής για τη χώρα μας πρέπει, νομίζουμε, να εξυπηρετεί συγκεκριμένους στρατηγικούς σκοπούς, όπως είναι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, με όλους τους θετικούς και περιοριστικούς όρους της, οι αναγκαίες διαρθρωτικές μεταβολές της οικονομίας και η αποκεντρωτική μεταρρύθμιση στους θεσμούς.

- Τρίτο, η Ελλάδα πρέπει να δώσει μάχη, σε όλα τα επίπεδα, ώστε να αποτελέσει τμήμα της μεγάλης μεσογειακής «ζώνης του ήλιου» που αρχίζει από την Πορτογαλία και πρέπει να τελειώνει στα νησιά του Αιγαίου, με κύριο χαρακτηριστικό την πολυτομεακή ανάπτυξη και κυρίως την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που συνδέονται με την υψηλή τεχνολογία, την έρευνα, το φυσικό περιβάλλον και τον πολιτισμό. Η ένταξη της χώρας μας στη ζώνη αυτή θα ενισχύσει αποφασιστικά το ρόλο της στα Βαλκάνια, στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο και στην Κεντρική και Δυτική Ευρώπη.

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

CAPPELIN R. and TOSI A. (eds), 1993, Politiche Innovative nel Mezzogiorno e Parchi Tecnologici. Franco Angeli, Milano.

FUNK R. (1991), «Regional Science in Transition». Papers in Regional Science, Vol. 70, N° 1, pp 1-8.

KONΣΟΛΑΣ Ν. (1994), «Περιφερειακή Διάρθρωση και Αναπτυξιακή Πολιτική». ΕΠΙΛΟΓΗ, Ειδική Ετήσια Έκδοση, σελ. 146-154.

NIJKAMP P. (1994), Regional Science - A product life cycle interpretation. Papers in Regional Science, Vol. 73, N° 4, pp. 341-345.